

TERMÉS

A győri vármegyeháza története

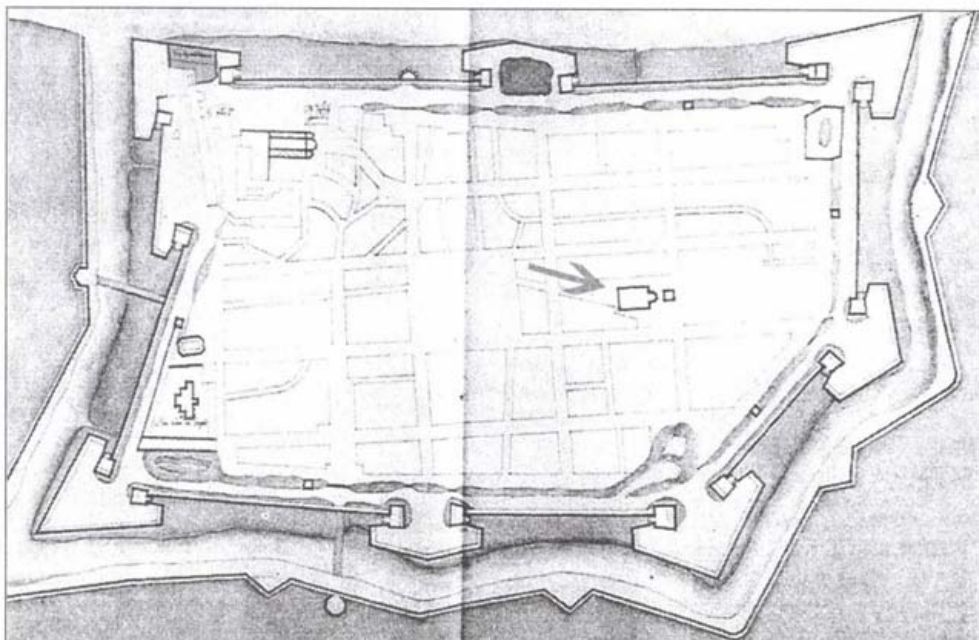
Győr belvárosában, a Liszt Ferenc u. 13. szám alatt áll a régi vármegyeháza két emeletes tömbje. A tekintélyt sugárzó épületen több emléktábla is hirdeti a falai közt történt eseményeket. Így a Nefelejcs-köz sarkán lévő táblán az olvasható, hogy itt (valójában a Káptalandombon) szállt meg Sobieski János, a Bécsét 1683-ban a török ostrom alól felmentő lengyel király. Viszont tényleg itt adott koncertet 1840. január 16-án Liszt Ferenc. A kapubejáróban áll a Váradai Lajos képzőművész alkotta Ráth Károly szobor. A neves történész egyik elindítója volt a Győri Történelmi és Régészeti Füzeteknek. Az 1861-es és 1863-as években a megyei levéltárnoki feladatokat is ellátta. A Liszt Ferenc utcai fronton, a kapu bal oldalán áll az 1455-ben – az egykori, a XVI. században lebontott Szent Erzsébet ferences templomban – tartott országgyűlés emlékére készült emléktábla. Ekkor hirdette meg Kapisztrán János, Hunyadi János és Brankovich György jelenlétében a török elleni keresztes hadjáratot, ez segítette elő a nándorfehérvári diadalt. Ez a templom a mai Rákóczi Ferenc utca 32–36. számú épületek helyén állt és a XVI. század közepén már romos épületet, a város erődrendszerének kiépítése miatt, lebontották.

A felsorolt emléktáblák, s események ugyan nem mindig köthetők a házhoz, mégis jelzik, milyen viszontagságos története volt az épületnek. Eredetileg plébánia templom, majd a XVII. század elején ferences templom volt, s csak a XIX. század első harmadában építették át vármegyeházává. Kövessük végig az épület kilencszázéves történetét, átalakulását!

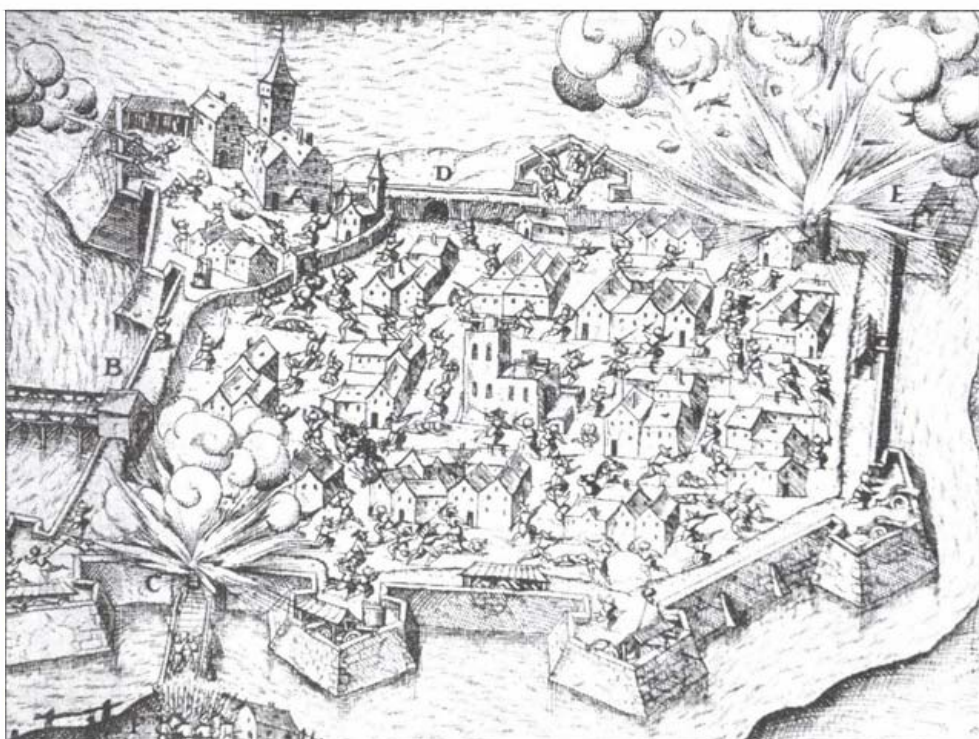
Eredetileg itt volt a központja a káptalan birtokolta Győrnek, itt állt a Szent István vértanúról nevezett plébánia templom. Istvánt 37-ben kövezték meg Jeruzsálemben, s alakja, kezében kövel és pálmával, ma is része Győr város címerének. A kelet-nyugati irányban húzódó templom nyomait ma már csak az épület pinceszintjén találjuk meg, pedig a XI. században egy magaslatra épült, de azóta e területet jelentősen feltöltötték. A templom bizonyíthatóan állt már 1097-ben, mivel ekkor küldte Kálmán király Hartvik győri püspököt – Szent István király legendájának megíróját – első felesége elé Palermóba. A püspök „Agenda pontificalis” című művében említi a templomot.

A szentegyház szerencsésen átvészelte a következő négy évszázadot, s viszontagságai csak a vérvizataros XVI. században kezdődtek meg. Szerencsésen megúsza az erődváros kiépítésével kapcsolatos utcarendezéseket, de annál inkább érintette az 1566-os tűzvész, a város 1594-es török ostroma és bevétele, majd az 1598-as Pálffy Miklós és Swarzenberg Adolf vezetése visszafoglalása. A török alatt elmenekült ferencesek még ebben az évben visszatértek Győrbe. Báró Brenner (Prainer) János győri főkapitány (1606–1633) 1614-ben átadta nekik a romos Szent István templomot, és rögtön hozzáláttak újjáépítéséhez.

A győri káptalan feltételül szabta a rendnek, hogy a barátok nem avatkozhatnak jogköreibe, valamint a magyar és a német szerzeteseknek mindkét nyelven misét kell tartaniuk. A templom és a mellette álló kolostor három év alatt készült el, de sajnos az 1654-es tűzvész mind a két épületet elpusztította. Rá egy évre ugyanazon a helyen egy nagyobb, immár észak-déli irányú templom és új kolostor építésébe kezdtek. A költségeket kéregetéssel gyűjtötték össze, s a templomot 1659-ben szentelték fel, ismét Szent István vértanú tiszteletére. A konzekrációt az a Lynchei Valter száműzött írországi püspök végezte, aki a Könnyező Madonna kegyképet Írországból Győrbe hozta. A mellékoltárokat Szűz Mária, Szent Ferenc, Szent Antal, Szent Lőrinc, Szent Erzsébet és Szent Borbála tiszteletére emelték. A szentély és minden kápolna alatt kripta volt, ahová a szerzeteseket temették. A rendház lakóépülete csak 1673-ra készült el, már korábban, 1659-ben, majd 1683-ban, 1684-ben és 1687-ben megszerez-

Győr erődváros alaprajza, nyíllal jelölve a Szent István plébániatemplom

Győr város visszafoglalása a töröktől 1598-ban. A romos Szent István templomot a főtéren tévesen ábrázolja a rajzoló.

ték a környező telkeket – részint vásárlással, részint örökségként – s kolostorkertet alakítottak ki. Az építkezés és a terjeszkedés miatt a Szent Mihály utcát a kolostor épület, illetve kert két-tévágta, elzárta. Így jött létre a mai, egymással már nem egybefüggő Lukács Sándor és Vörösmarty utca.

A rendház legkésőbb 1708-ban már zárt téglalap alakú épület, ekkor építették meg a templom és a régi rendház közt az úgynevezett magyar kápolnát. A XVIII. század első évtizedének végére a kolostorra még egy szintet húztak. Az újabb súlyos csapást az 1752-es tűzvész okozta, leégett a torony és a harangok is megolvadtak, de már a következő évben helyrehozták a károkat. A tűzvészt az 1763-as nagy földrengés pusztítása követte. Megrepedt a szentély két oldalfala a boltozattal és az oltárral együtt. Ugyancsak meghasadt az első emeleti ebédlő északi fala is, ennek nyomai még a 2002-es épület-felújítás alkalmával is láthatóak voltak. A helyreállítást még 1763-ban megkezdték Schramm Lukács (1702–1765) katonai építész, festőművész vezetésével, aki a templomban freskót, s új, szintén Szent István vértanúságát ábrázoló oltárképet festett.

II. József, a „kalapos király” (1780–1790) feloszlatta az egyházi rendeket. A győri ferences kolostor bezárását 1786. december 29-én hirdették ki, de szerzetesek még öt hónapig maradhattak. Ezt az időt később a Helytartótanács meghosszabbította. A templomot gabonakereskedőknek, burcsellásoknak adták ki, a lakóépületben először árvaház, majd a napóleoni háború idején katonai kórház működött. 1811-ben teljesen kiürítették.

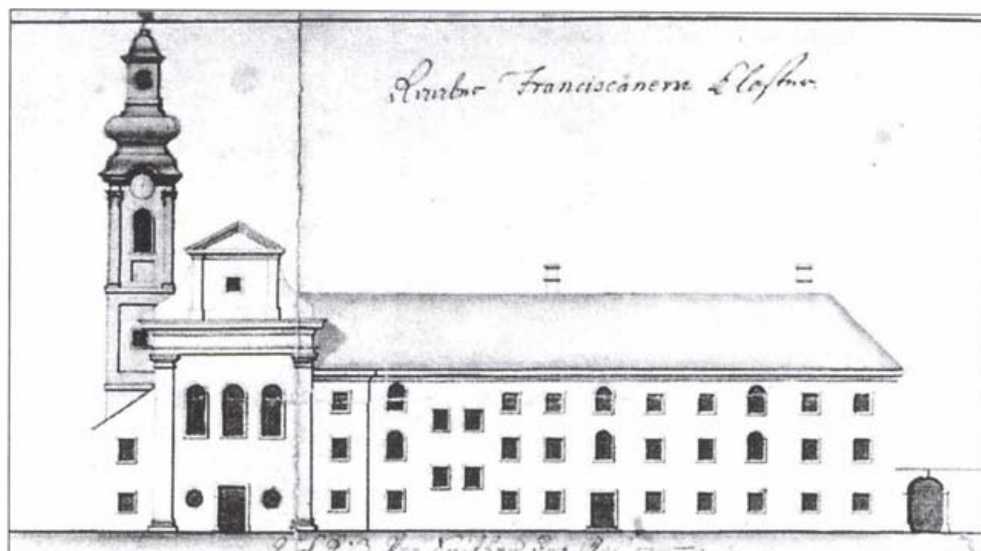
A vármegyeháza ekkor még a kolostor kerttől keletről állt, a mai Liszt Ferenc utca 17-es számú Apáczai Csere János Tanítóképző Intézet épülete helyén. Szűk volta az itt közölt alaprajzból is kitűnik, ezért a nemesi vármegye érdeklődését már 1807-ben felkeltette a barátok klastroma és kertje. Eredetileg csak a tömlőcök jobb elhelyezése érdekében szerettek volna a kolostorból, vagy a telekből egy részt megszerezni. Végül hosszú instanciázás után, 1815-ben engedélyezte a Helytartótanács a régi vármegyeháza és a barátok klastromának cseréjét az értékkülönbség kiegyenlítésével. A ferences kolostor értékét 241 500 Ft-ra, a vármegyeházáét 96 000 Ft-ra becsülték. A nemes vármegye úgy vélte, házipénztárában kb. 39 000 Ft maradvány lelhető fel, s az összeg megtalálására „egy tisztí kiküldöttséget” állított fel. A bizottság végül nem egészen 5900 Ft-ot talált, s ezután megkímélendő a további kereséstől, feloszlatták őket. Természetesen ezután lemondtak az épület átvételéről.

Ez utóbbi cselekedet mégis óriási szerencsének bizonyult, mivel a rendházat, cserében a szűk vármegyeházáért, az értékkülönbözöt kifizetése nélkül, felajánlották a nemes vármegyének. Ennek hatására a tekintetes vármegye már a templom átadását is kérte. A Helytartótanács a cserét egyetlen feltételhez kötötte, hogy az átadott ferences kolostort a megye saját költségén alakítja át székházává. Az egykori vármegyeháza a vallásalap kezelésébe került, s jó ideig itt működött a Győri Királyi Jogakadémia.

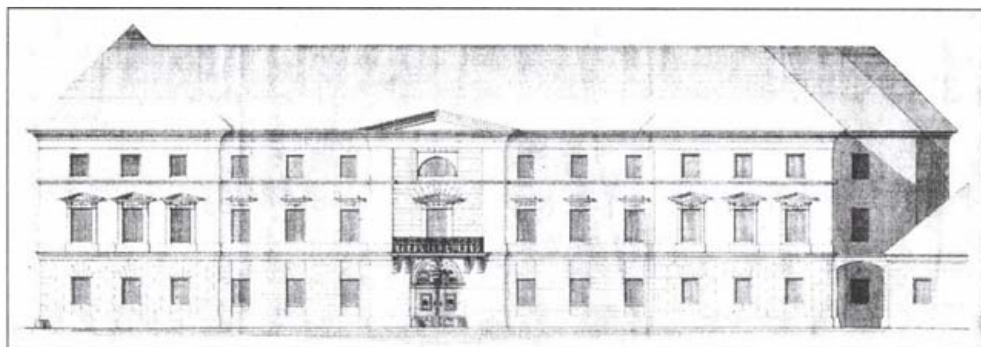
1818-ban elkészítették Török Jánossal az átépítés költségvetését, a felmérés szerint ehhez 149 990 téglára és 2080 kila (egy kila = 25,20 kg) mészre lesz szükség. A klastrom átalakításához az 1809-es francia ostrom során súlyosan megsérült, s az ekkor már lebontásra került bástyák tégláit is felhasználták. Ezek között Raimondo Montecuccoli győri főkapitány (1660-1680) betűjelével ellátott téglákat is megtalálhatjuk.

A megye a költségeket a jobbágyokra kivetett terhekből és nemesi adományokból akarta fedezni. A lelkes felajánlásokat fagyos hallgatás, s panaszok, és a befizetések negligálása követte. Az ózdkodás érthető, hiszen a magyar nemesség adómentességet élvezett. A helyzetet súlyosbította, hogy a jelentős számú Győr vármegyei nemesség nagy része alig rendelkezett vagyonnal, ezért a kitörő lelkesedéssel megajánlott összegek befizetését már igyekezett elszabotálni. Az állapotokat a következőképpen jellemezte Zathureczky Miklós megyei esküdt 1826. július 1-jei levelében „a nemes urak örülnek ugyan a szép n[emes] v[á]r[me]gye Házának, de nemesi szokás szerént fizetni nem akarnak... én minden helységben házból házhoz urtul urhoz sokszor fáradozom, mert a betsület úg[y] kívánja, és mégis fizetni restelnek, tsak igերettel táplálnak...”

Az anyagi nehézségek dacára folyt az átalakítás, és 1847-ben a befejezéshez már csak 4000 ezüst forint hiányzott. Erről az 1847. július 5-i vármegyei nemesi közgyűlés a következőképpen emlékezett meg: az összeget „a m[egye]béli nemesség által szabad ajánlat képeni kivetés mellett fizetendő megajánlani méltóztassanak”. Ugyanakkor a következőképpen adtak hírt

A ferences kolostor homlokzata 1768-ban

A vármegyeháza homlokzatának terve

az új közgyűlési terem megnyitására: „az újabban épült tanácskozási Teremünk megnyitásának – emlékéül jegyzőkönyvben feljegyeztetni rendelték; s egyszersmind Ön[agym[éltóság]gát [gróf Zichy Ferraris Bódog adminisztrátort] köz óhajtással megkérík, hogy ezen teremünknek élet nagyságbani, arcz képével leendő diszitéséhez meg egyezésével járulni méltóztassék; – a mi pedig az előbbi Kis teremnek levéltárrá alakításához, úgy börtönöknek építéséhez” szükséges 4000 ezüst Ft-ot az eddigi kulcs szerint vetik ki. A kivetést Nagy István számvevő készíti el. Az alispánt felkérík, hogy szólítsa fel az uradalmakat és a közbirtokosságokat, városi nemességet „ezen nemesi áldozathoz járulásra”.

Az átépítés során az épület homlokzatát szimmetrikusra alakították át, ennek érdekében nyugatabbra helyezték át a kaput, sőt, emiatt a kerengő déli részén egy oszlopot is lebontottak, míg az északi részen megmaradt mind a hét oszlop.

A templom nyugati kápolnasorát lebontották és az alatta lévő kripták maradványai csak a Nefelejcs utca szintje alatt található meg. A keleti kápolnasort is felszámolták és helyén többek között egy lépcsőfeljárót alakítottak ki. A kápolnák alatt lévő sírkamrákat elfalazták és ezek, valószínűleg, a pince mai keleti oldalfala mögött ma is megvannak.

A régi ebédlőt átmenetileg közgyűlési teremmé alakították, majd a levéltár kapott helyet benne. A földszint északi szárnyának keleti végén új börtöncellákat, előtte pedig a rabok számára dologházat helyeztek el.

A megyeháza tervezését Fruhmann Antal (1801–1863) építész, rajztanár – Győr több jeles épületének megalkotója – végezte, legalábbis az egyik tervrajzon az ő neve olvasható. A kialakult épület szerény külsejével elűt az országszerte épített pompásabb megyeházaktól. A Liszt Ferenc utcai főhomlokzat közepén helyezkedik el a megyecímerrel díszített, félköríves, orszlánfejes kapu, felette kovácsoltvas kőgyámokon nyugvó erkély van. A homlokzat két szélén három-három ablak szélességben kis kiülésű rizalit osztja meg, ezeken az első emeleti nagy ablakok felett oromzatos párkányok láthatók.

A XIX. század végén, 1896-ban a vármegye a honfoglalás 1000. évfordulója alkalmából egy emléktáblát avatott fel a közgyűlési terem bejáratánál, majd 1898-ban Erzsébet királyné emlékére az udvaron egy emlék-fenyőfát ültettek. Míg az előbbi eltűnt, az utóbbi ma is él.

A cikk szűkre szabott keretei nem engedik, hogy a továbbiakban is ilyen részletesen foglalkozzam az épület történetjével, ezért röviden: az épület egészen 1971-ig volt a megye központja, s az ezt követő esztendőben költözött a mai, Árpád utcai helyére. Az 1980-as években az első emeleti befalazott kerengőt kibontották. Jelenleg a földszinten Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának, illetve a Győr-Moson-Sopron Megyei Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatalnak ad otthont.

Néma Sándor

Források: *Borbély Virgil–Valló István: Győr város építéstörténete.* Bp. 1956.; Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára: A megyeház építési költségei IV.A.6.k.; *Kisari Balla György: Török kori várrajzok* Stockholm. Bp. 1996.; *Németh Ambrus: Adalékok a Szent Ferenc rendiek egykori győri kolostorának történetéhez, I–II. közlemény.* In: Győri Szemle 1931.; *Valló István: Győr ismertetése és tájékoztatója.* Győr, 1930.; *Villányi Szaniszló: Győrvár és város helyrajza, erődítése a XVI. és XVII. században.* Győr 1881.

A magyarországi árvizek és az ellenük való védekezés történetéről

Ha a hazai árvizek történetjét nem csupán történeti tekintetben, hanem a folyók természete szempontjából is meg akarjuk érteni, akkor tudomásul kell vennünk, hogy az árvíz, miként a kisvízes időszak is – a folyó életének sajátos, természetes állapota. Azt, hogy számunkra, a XXI. század embere számára mindkettő szélsőséget jelent, s ellene értekeink megóvása, megélhetésünk érdekében védekezni kell – ezt a Kárpát-medencében élő társadalom történelmi fejlődése hozta magával.

A honfoglaló magyarság a Nagy-Alföldön változatos vízi világot talált, amelyben a nagyobb folyók árvize kevésbé volt értelmezhető úgy, mint napjainkban, hiszen az nem „zúgva, bögyve” jelentkezett az ártereken, hanem lassan emelkedve töltött meg több tíz, esetleg száz kilométeres szélességben minden rendelkezésre álló mélyületet. Az alföldi folyók sem voltak úgy elhatárolva egymástól, mint az átfogó vízszabályozások befejezése után, hanem helyenként összefolytak, egyes magaslatokat, mint szigeteket körbefolytak, majd megint találkoztak és úgy vezetett az útjuk a végső befogadó, a Duna felé. A nagyon kis esésű Alföld lehetőséget adott a folyó víznek arra is, hogy időnként medrét megváltoztassa, kacsaringóztassa, morotvákat (mortua aqua, azaz holt víz) hozzon létre. Ezen vízi világ kialakulásában és formálódásában az embernek vajmi kevés szerep jutott. Kis falvait, településeit olyan magaslatokra építette, amelyek kiemelkedtek a víz által gyakorta látogatott területből, s ha időnként mégis víz alá került, akkor vagy elköltöztek a lakók egy még magasabb térszínre, vagy pedig szegényes házukat olyan anyagból építették, amit az árvíz átmosott ugyan, de viszonylag könnyen helyre lehetett állítani. Mert azért a vízjárta terület háborúk idején megközelíthetlensége miatt biztonságot is jelentett. Hogy hol találtak magasabban fekvő területet – nem kellett ahhoz mérnök az egykori jobbágnak –, azt az árvíz jelölte ki számukra. Az egykori ártéri emberek mindenkor élete ezer szállal kötődött a vizekhez. Számos kitűnő néprajzi és történeti leírás foglalkozott velük, és gazdálkodásuk módjával, így erre most nem térünk ki. Mindössze